

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

INDHOLD:

- Hans P. Clausen:* Urnetingets funktion og dets beliggenhed.
Johan Hvidtfeldt: Augustenborgernes 100-års jubilæum på Gråsten.
H. V. Gregersen: Urnetinget — et genmæle.

Sønderjydske månedsskrifts ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Åstrupvej, Haderslev.
Arkivar Peter Kr. Iversens adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)
(Grundlagt 1887)
KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol
Antager Frøavlere

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

Sønderjydsk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S
Aabenraa
Trælast - Bygningsartikler
Støbegods
Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂
HORSENS

Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Haslev Gymnasium

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Møllemskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

Tegn Abonnement

PAA SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

AASTRUPVEJ . HADERSLEV

1. Nye abonnenter faar Gudmund Schütte: Sønderjydske Rigssagn I til
favørpris 5,— kr. (i boghandelen 6,75 kr.).
2. Indmeld Dem i Historisk Samfund for Sønderjylland (adr.: Åbenrå).
Aarligt kontingent 6,— kr. + porto for to halvbind Sønderjydske
Aarbøger.
3. Lokallistoriske studiekredse bør bruge Indholdsfortegnelse til Søn-
derjydsk Maanedsskrift 1924—44 (2 kr.) til at samle de lokallistoriske
artikler fra deres sogn; de fleste af de pågældende hefter fås endnu
(50 øre pr. stk.) ved henvendelse til ekspeditionen.

Urningets funktion og dets beliggenhed

AF HANS P. CLAUSEN

Den flittige lokalhistoriker, cand. mag. H. V. Gregersen, har i »Sønderjydske måneds-skrift« for februar d. å.¹⁾ taget visse af problemerne omkring Sønderjyllands gamle landsting op til fornyet og ret udførlig behandling, og man gætter næppe meget fejl, når man antager, at den direkte årsag til, at den gamle strid om tingets nøjagtige placering på bakkedraget Urnehoved således atter er manet frem, er H. V. Gregersens og førstelærer Bertelsens arbejde med at samle materiale til en fremstilling af Bjolderup sogns historie. Det vil jo også kun være naturligt, om Urninget og de dertil knyttede historiske begivenheder kommer til at indtage en central plads i skildringen af sognets udvikling middelalderen igennem, specielt da vi her står over for et af de tilfælde, hvorfra lokalhistorien kan hente en ganske særlig berettigelse, idet den — samtidig med at den udfylder sit lokalt begrænsede virkefelt — kan bidrage til at kaste lys over spørgsmål af mere almenhistorisk betydning.

Imidlertid er jo de overleverede vidnesbyrd, der skulle fortælle os om det sønderjydske landstings virksomhed, dets beføjelser og dets beliggenhed så yderligt få, at det er meget svært at få blot nogenlunde klarhed over dets plads i den retshistoriske udvikling, ligesom det næppe heller kan siges, at det resultat, H. V. Gregersen når til med

hensyn til tingpladsens placering, virker særlig overbevisende.

Det må i første række ganske naturligt vække til eftertanke, at der er overleveret os så yderst få vidnesbyrd om tingets funktion selv fra de små fem århundreder, hvor vi dog har sikkerhed for, at der — i det mindste lejlighedsvis — har været afholdt landsting på Urnehoved. H. V. Gregersen strejfer da også i sin artikel dette problem, idet han refererer professor Steenstrups opfattelse af »Urnehoved landsting som et udelukkende politisk ting uden dømmende myndighed«, men under henvisning til det sparsomme kildestof gøres denne tanke ikke til genstand for nærmere omtale. Dette må beklages, for så vidt som det næppe kan nægtes, at der trods alt er adskilligt, som støtter teorien om, at der aldrig har været tillagt Urninget domsmagt.

Det væsentligste argument til fordel for denne opfattelse, der som nævnt først er formuleret af Johs. Steenstrup²⁾ og senere er taget op af bl. a. Henning Matzen³⁾, må naturligvis blive bemærkningen fra 1424, hvor det udtrykkelig nævnes, at appel fra Sønderjylland sker til Viborg landsting⁴⁾. Kun ved at antage, at dette virkelig er udtryk for den gældende praksis, kan man nå til en nogenlunde tilfredsstillende forklaring på, at der er efterladt så få spor af Urningets virk-

somhed. Thi dersom tinget virkelig havde været appelinstant for de slesvigske herredsg og byting, kunne man med rimelighed have ventet at finde i hvert fald nogle enkelte anlydninger af, at der havde fundet domfældelser sted på Urnehoved, og det ville — selv i betragtning af den i almindelighed meget mangelfulde overlevering fra disse århundreder — endog have været naturligt, om vi havde haft kendskab til konkrete sager, der var blevet behandlet på tinget.

Det må af samme grund anses for påfaldende, at vi ikke for det sønderjydske landstings vedkommende har kendskab til eksistensen af sådanne landstingsembedsmænd (landsdommer, landstingshører etc.), som kendes fra alle øvrige danske landsting; for enkeltes vedkommende måske endda så langt tilbage som til det 13. årh. Tilmed bemærker man, at da »alle landsdommere så vidt som Danmark er« opregnes i unionsudkastet fra 1436, hedder det, at de »ere først af Jylland, af Skåne, af Fyn, af Lolland«, uden at Sønderjylland nævnes, hvilket dog var venteligt, dersom Urnetinget virkelig juridisk set havde været ligeberettiget med de øvrige danske landsting⁵).

Betragter vi endelig de sager, der har været til behandling ved de få lejligheder, vi med sikkerhed ved, der har været holdt ting på Urnehoved, finder vi intet, der kan afkræfte påstanden om landstingets strengt politiske karakter. Kilderne nævner som bekendt to kongehyldinger (1134 Harald Kesja og 1182 Knud d. VI.), hertug Erik af Sachsen-Lauenburgs arveafsigelse 1393, hertuginde Elisabeth af Mecklenburgs udstedelse af 3 breve vedrørende hertugdømmets pantsættelse m. v. i 1397, de ophidsede bønderes møde 1523 samt muligvis Erik Emunes forhandling om pålæggelse af skat, der jo endte med hans drab (1137)⁶). Der er altså i alle tilfælde tale om begivenheder af overvejende politisk karakter, og vi ser yderligere, at

hvad vi ved om de danske kongers forbindelse med Urnehoved landsting, er koncentreret til det 12. årh.

Naturligvis er det udelukket på grundlag af et så spinkelt materiale at drage en generel slutning om tingets kompetenceområde, især da man jo hos Saxo og vore øvrige hjemmelsmænd må vente ensidig interesse for de vigtigere, politiske tildragelser. Men sammenholder vi med det allerede nævnte, at den eneste meddelelse om, at der skulle være tillagt tinget dømmende funktioner, er en tvivlsom bemærkning hos Huitfeldt, kan man i alle fald roligt sige, at kildernes oplysninger (hvoraf især brevene fra 1393 og 97 må have betydning) meget vel kan tages til indtægt for den opfattelse, at det sønderjydske landsting har været et politisk ting, hvor kongen kunne mødes med befolkningen ved kongehylding, og når vigtigere sager — såsom skattepålæg — skulle føres frem, samt at det var stedet, hvor beslutninger af politisk betydning for hertugdømmet kundgjordes og bevidnedes. At det overhovedet er blevet udskilt fra Viborg landsting, kan måske ses som udtryk for et ønske hos kongemagten om at udnytte den fordel, det var, i visse situationer at kunne komme i mere umiddelbar kontakt med befolkningen. Om man så vil driste sig til at mene, at det især har været i det 12. årh., kongerne har gjort brug af denne mulighed, bliver måske et spørgsmål om den enkelte iagttagers temperament; udelukket er det sikkert ikke.

Nu mener H. V. Gregersen jo, at Urnetinget i hvert tilfælde efter 1460 må have været ligestillet med de øvrige landsting — hvorved vel menes de tre hovedlandsting. Dette er nu ingenlunde en given sag. Ved undersøgelsen af dette spørgsmål er man naturligvis i første række nødt til at henholde sig til Christian I's løfte i »den tapre forbedring«, af Ribprivilegierne om hvert år at sammenkalde »*det menige mandskab*« [fra her-

tugdømmet] til Urnehoved for at afgøre sager, som ridderskab og mandskab da har at afgøre⁷⁾. Det er således ikke - som H. V. Gregersen mener — på nogen måde fastslået, at det *menige folk* skal møde på tinget. Almindeligvis synes nemlig »det menige mandskab« at betegne ridderskabet, og når der i forbedringen skelnes mellem ridderskab og mandskab, kan det måske forklares ved, at begrebet »mandskab« også kunne omfatte højere gejstlige embedsmænd. Således nævnes jo i Ribebrevet »alle råder og mandskab i dette land, gejstligt og verdsligt«⁸⁾. Den mulighed, at også repræsentanter for byerne skulle møde, kan ikke afvises. Undersøger man nemlig, hvem der var til stede som vidner ved brevudstedelserne i 1393 og 97, ser man, at i 1393⁹⁾ nævnes kun riddere og væbnere, men 1397¹⁰⁾ nævnes — foruden abbederne fra Løgum og Ryd, medlemmer af domkapitlerne i Slesvig, Ribe og Haderslev samt riddere og væbnere — også byrådene fra Flensborg og Slesvig tillige med en enkelt repræsentant fra Sønderborg. Hvorvidt denne praksis er fortsat efter 1460, kan imidlertid ikke konstateres, men hovedindtrykket af disse års udvikling er dog, at borgernes indflydelse var stærkt aftagende.

Spørgsmålet er nu, hvilke sager, denne forsamling under kongens forsæde skulle beskæftige sig med. I Ribebrevet af 1460 nævnes jo, at ingen skat eller bede må pålægges uden bevilling fra »alle råder og mandskab i dette land, gejstligt og verdsligt«, og hertil føjes i forbedringen i Kiel samme år bestemmelsen om, at kongen ikke må begynde krig uden samtykke »fra vore råder og det menige mandskab.« Disse spørgsmål må siges at være af ren politisk karakter og involverer ingen domsmyndighed hos den forsamling, der skulle kaldes til møde på Urnehoved.

Imidlertid indeholder Ribebrevet også en bestemmelse om, at kongen årlig skal holde »landrecht«, hvor han skal høre alle »merk-

like clage« og afgøre dem efter sine rådgi- veres råd. Det er denne bestemmelse, der i Kiel præciseredes nøjere, således at den fik den ovenfor anførte ordlyd, hvoraf det fremgår, at kongen hvert år skal mødes med det slesvigske mandskab på Urnehoved og afgøre de sager, ridderskabet havde at afgøre. Her tilføjes yderligere det ikke uvigtige forhold, at mødet kun skal finde sted, for så vidt kongen ikke er forhindret i at komme til stede.

Hvis man nu betragter de to breves bestemmelser under eet, vil det være naturligt at tolke deres indhold derhen, at det er kongens pligt på det årlige møde at påhøre de klager, »mandskabet« måtte have at fremføre for derefter ved rådernes bistand at bringe årsagerne til klagerne ud af verden. Det var altså snarest kongens opgave på Urnehoved at fælde afgørelser i, hvad man kan kalde ridderskabets sager, således som Vilh. la Cour synes at mene¹¹⁾. Denne opfattelse støttes af det faktum, at Ribebrevet og den senere forbedring af det må betragtes som et privilegiebrev, givet først og fremmest til den slesvig-holstenske adel, og det er da det sandsynligste, at bestemmelsen om afholdelse af »landrecht« er indført, for at ridderskabet kunne have et sikkerhedsorgan, der i givet fald var anvendeligt til at holde kongen inden for de i brevene afstukne rammer, således at han respekterede ridderskabets privilegier.

Hvis der altså er fældet domme på Urnehoved landsting, må det anses for overvejende sandsynligt, at det har været i ridderskabets sager, og at det er kongen, der har afsagt dommene med bistand af råderne, ligesom tingforsamlingen sikkert har haft et ret aristokratisk præg. Vi har følgelig her en ganske anden praksis end den, der i almindelighed fulgtes på vore landsting. — En enkelt bestemmelse i Ribebrevet synes direkte at underbygge denne teori. Det udtales nem-

lig, at drosten og marsken skal holde »ting og ret« rundt i landet, hvor det var mest nødvendigt, således at drosten åbenbart skulle tage sig af Slesvig, mens marskens område var Holsten. Det må da have været meningen, at drosten havde til opgave at fungere som en slags omrejsende, kongelig dommer, der kunne sætte retten, hvor som helst i her-tugdømmet, der var behov for det, og til hvem der kunne appelleres fra de lokale ting. Hvis denne antagelse er rigtig, hvilket vel er ret sandsynligt, kan den tages som bevis for, at tinget på Urnehoved ikke på den tid betragtedes som appellinstans for herreds- og byting, og der kan næppe have været nogen levende tradition for en sådan opfattelse. Muligvis skal man allerede fra nu af betragte forsamlingen på Urnehoved som en stormandsforsamling, en slags »herredag«, hvor tvister mellem ridderskabet og kongen og måske mellem medlemmerne af ridderskabet indbyrdes afgjordes. Omend der således kan være foretaget domfældelser på tinget, gik der altså næppe appel fra de underordnede ting til landstinget, og dets kompetenceområde har givetvis ikke ligget på linie med de øvrige danske landsting.

Dette er, hvad der rent teoretisk kan uledes af de to breve fra 1460. Nu er det imidlertid problematisk, om der nogensinde er udnævnt en drost for Sønderjylland, således som det foreskrives i Ribebrevet. Og da det i den forbedrede udgave bestemtes, at ikke drosten og marsken, men et fælles slesvigsk og holstensk 12-mandsråd skulle styre landene i kongens fravær med fuldmagt til »at dømme og afgøre alle sager«, er det umuligt at sige, hvorledes rettergangsforholdene i praksis har været efter 1460. Men vi ved, at de to landstingsforsamlinger fra henholdsvis Urnehoved og Bornhøved meget hurtigt udvikledes sig til en fællesrepræsentation for det slesvig-holstenske ridderskab, der samledes ved Levensau eller i en af de større byer,

fordi adelen var interesseret i at understrege samhörigheden mellem de to lande mest muligt¹²). Føjtes hertil bestemmelsen om, at tinget på Urnehoved (og Bornhøved) kun skulle afholdes, når kongen ikke var forhindret, vil man sikkert medgive, at det må anses for tvivlsomt, om Urnehoved i det hele taget har spillet nogen større rolle som mødeplads efter 1460.

Det skal villigt indrømmes, at der ikke hermed er ført et tvingende bevis for, at Urnetinget ikke har haft dømmende myndighed på noget tidspunkt middelalderen igennem; et sådant bevis vil næppe kunne tilvejebringes. Men selv om vi altså må renoncere på at nå til fuld klarhed over dette spørgsmål, er der dog her fremlagt en række indikatorer, som alle peger i samme retning, så man ikke kan frigøre sig for den tanke, at det sønderjydske landsting — i hvert fald i den historiske tid — må have haft sin væsentligste betydning på det politiske område, og det må anses for givet, at det aldrig har været ligeberettiget med landstinget i Viborg.

Det har imidlertid været spørgsmålet om muligheden af at fastslå landstingets nøjagtige beliggenhed, der har haft H. V. Gregersens største interesse, da han beskæftigede sig med Urnetinget.

Men ved behandlingen af dette problem tvinges man til at føre undersøgelsen temmelig langt tilbage, idet man må gøre sig klart, at selv om Urnetinget almindeligvis anses for at være af yngre dato end de tre hovedlandsting, er der en mulighed for, at det har været i virksomhed adskilligt før Knytlingasagaen med omtalen af Svend Estridsens død i Søderup 1074 giver os en antydning af, at tinget har eksisteret. Var det vanskeligt at få sikkert fodfæste ved undersøgelsen af Urnetingets udvikling middelalderen igennem, hvor vi dog havde enkelte sikre vidnesbyrd at holde os til, så kommer vi ved et forsøg på at fastlægge tingpladsen geografisk ud på

dybder, hvor det er mangefold sværere at få fast bund under fødderne. Og indførelsen af den kirkelige stufjord i diskussionen har kun bidraget til at gøre billedet endnu mere uoverskueligt. Vanskeligheden ligger i, at man ved udredningen af lands- og herredstingenes oprindelse og første virksomhed er nødsaget til at bygge på gisninger og tilbage slutninger fra de tilstande, vi har kendskab til i en senere tid. Man er i væsentlig grad henvist til at gå ud fra de gamle danske landskabslove, men de er som bekendt først nedskrevet i det 13. årh., og det er derfor klart, at en sådan fremgangsmåde metodisk set frembyder store vanskeligheder, idet den indebærer mange muligheder for fejlslutninger, og dens resultater er i høj grad ukontrollable.

For at have et nogenlunde fast udgangspunkt for de følgende betragtninger vil det være klogt at rekapitulere, hvad vi har at holde os til med hensyn til Urnetingets beliggenhed. Det vigtigste — og faktisk det eneste direkte — fingerpeg ligger i selve navneformen, idet stammen »Urne« er at finde både i det ældre navn på tinget: Urnetinget, i stednavnet Urnehoved og i stedsbetegnelsen »Urne« i Knud Snubbes testamente fra slutningen af det 13. årh. Når hertil kommer, at Sven Estridsens død i Søderup skal være sket, efter at han havde holdt ting, samt at den senere overlevering mere ubestemt henlægger tingpladsen til egnen syd for Toldsted, er det rimeligt at antage, at tinget i de århundreder, hvor vi har sikkerhed for dets eksistens, er blevet afholdt et eller andet sted på bakkedraget Urnehoved. Det er tilmed oftere påpeget, hvorledes forløbet af flere vigtige færdsselsårer underbygger denne placering af tingstedet. Det må dog straks understreges, at det ikke dermed er givet, at lands tinget altid har ligget på Urnehoved. Vilh. la Cour udtaler den formodning, at tinget skulle være flyttet til bakkedraget samtidig med,

at den såkaldte »Hvornhoej stenvaes« anlagdes, men begge dele skulle så være foregået allerede i oldtiden¹³). Rent principielt er der intet i vejen for, at der kan være sket en sådan flytning af tinget som følge af vejnettets eller bebyggelsens udvikling. La Cour har jo netop på overbevisende måde godtgjort, hvorledes dette er sket for adskillige herredstingers vedkommende¹⁴). Vi har blot ingen mulighed for med bestemthed at konstatere, om en sådan overflytning er foretaget, hvornår den skulle have fundet sted, og hvor tinget eventuelt har ligget, før det placeredes på Urnehoved. Og ud fra stenvasen kan der ikke sluttes noget om det eventuelle tidspunkt, eftersom det åbenbart ikke er muligt at fastslå dens alder med særlig stor nøjagtighed¹⁵). Dette forhold er af en vis betydning, fordi vor uvidenhed om, hvor lang tradition lands tinget har bag sig på Urnehoved, stiller os mindre frit i opstillingen af hypoteser om tingstedets nøjagtige beliggenhed.

Kildestoffets totale svigten har naturligvis fristet adskillige til et forsøg på ad indirekte vej at fremskaffe oplysninger, der om muligt kunne supplere overleveringen og give et fingerpeg om pladsen, hvor det sønderjydske landsting har været afholdt. Som man ved, resulterede disse bestræbelser i, at Løgpold længe betragtedes som det sandsynligste sted for tingets afholdelse. Det bør i høj grad anerkendes, at H. V. Gregersen så kraftig understreger den vildfarelse, der ligger til grund for dette forsøg på at finde tingstedet. Desværre giver H. V. Gregersen sig ikke tilfreds hermed, men forsøger sig med en ny stedfæstelse af landstinget.

Til den ende genoptager han tanken om, at tingpladsen må søges på kirkelig stufjord, en tanke, der åbenbart først er lanceret af H. V. Clausen¹⁶). Og han påviser så i Bolderslev skov nogle stykker stufjord, som efter sigende kan følges tilbage til 1443. Hvorvidt H. V. Gregersens lokalisering af denne

jord er rigtig, skal jeg lade være usagt, da jeg ikke selv har haft lejlighed til at se de nævnte aktstykker. Det vil imidlertid også snart vise sig at være af mindre væsentlig betydning. Set fra et metodisk synspunkt må det nemlig anses for en noget farlig fremgangsmåde således at bygge en hel udredning op på et enkelt postulat uden at gøre et forsøg på at sandsynliggøre dets rigtighed. Det viser sig da også ved et nøjere eftersyn, at hypotesen om, at tinget nødvendigvis må have ligget på kirkestuf, lider af iøjnefaldende svagheder.

Først og fremmest kan indvendes, at hele spørgsmålet om stufjorden, og da særlig om kirkestuf, i den ældste tid langt fra er så ligetil og så vel dokumenteret, som H. V. Gregersen synes at gå ud fra¹⁷⁾. Vor vigtigste kilde til viden om disse forhold er Jydske Lov fra 1241, men man kan jo ikke med sikkerhed vide, hvor langt tilbage i tiden de regler, der kan udledes af denne lovbog, har haft gyldighed. Og selv om de fleste af lovens bestemmelser nok er ældre end tidspunktet for deres samling, kan vi heller ikke sige noget om, hvorledes de førtes ud i praksis i dette tidlige tidsrum. — I sig selv betegner ordet stuf (beslægtet med stump el. stykke) jord, der er bortsolgt fra en af bolparcellerne i landsbyen. Et sådant salg betragtedes i regelen som en sag, der var de øvrige bønder i landsbyen uvedkommende, det var et mellemværende, som udelukkende angik køber og sælger. Ved omrebnings af landsbyens jorder toges der følgelig ikke hensyn til stufjord, som rebedes sammen med den øvrige jord¹⁸⁾, og den betragtedes ved denne proces ganske som hørende til det bol, den var bortsolgt fra. Det påhvilede derfor alene sælgeren bagefter at skaffe stufkøber en nyt jordstykke af samme størrelse som det gamle, men nu beliggende i den del af bymarken, der efter rebningsen var tilfaldet sælgeren. Stuf-

jord kunne derfor godt skifte plads og lå langt fra altid fast i bymarken.

Dette er så nogenlunde sikkert. Men i Jydske Lov dukker så for første gang betegnelsen kirkestuf frem, og det synes, som om denne art jord — i hvert fald på papiret — ikke gik med under rebet, hvorved den altså adskiller sig fra den almindelige praksis m. h. t. stufjord på denne tid¹⁹⁾. Dette er faktisk det eneste, man ved om kirkestuf i dette tidsrum, ja, man ved ikke engang nøjagtigt, hvad der egentlig skjuler sig under navnet. Men selv om stuf altså, som vi så det, betegnede jord, der havde været genstand for salg, hvorved det blev særeje, er det vel rimeligt at mene, at kirkestuf er jord, der er *skænket* til kirken, for at denne kunne nyde indtægterne deraf. Det er imidlertid ganske umuligt at have nogen begrundet mening om, hvor gammel bestemmelsen om, at kirkestuf var undtaget fra rebning, kan være, og i det konkrete tilfælde, vi har for os, er vi tilmed ude af stand til at konstatere, hvornår og af hvem jorden er overdraget til kirken. Det virker i denne forbindelse besynderligt, når H. V. Gregersen skriver, at endnu på udskiftningstiden var der forståelse for, at »dette jordstykke [den kirkelige stufjord] var gammelt fælleseje«. Noget sådant har jo netop aldrig været tilfældet! Stufjord — sikkert også kirkestuf — er altid jord, der ved køb eller ved gave er overgået til *særeje*, og når kirken fik overdraget jord, var det ganske sikkert, fordi netop særejet gav den bedste garanti for faste indtægter. — At kirkestuf er skattefri, er i denne sammenhæng ganske uden interesse, al den stund man vel næppe behøvede at lægge et offentligt ting på jord, der var kirkens særeje, for at få tingpladsen gjort skattefri²⁰⁾.

Af det her fremførte vil det allerede fremgå, at der skal en vis dristighed til at opstille en tesis, der går ud på, at tingstedet nødvendigvis må søges på kirkelig stufjord. Thi

ikke alene kan man stille sig skeptisk over for, om kirkestuf virkelig fra begyndelsen har været fritaget for rebning, eftersom den almindelige stufjord, hvormed der nærmest kan parallelliseres, på dette tidspunkt var underkastet rebning, men vi kan ydermere roligt fastslå, at vi overhovedet ingen oplysninger har, hverken før eller efter 1241, der giver nogen som helst hjemmel for en påstand om, at »man har gjort jord, som ønskedes udlagt til et bestemt formål, til kirkestuf«. Noget sådant ville jo indebære en generel pligt for kirken til at udlægge en del af sin jord til tingplads eller andre offentlige formål, men mig bekendt ved man ikke af, at der nogensinde skulle have eksisteret en bestemmelse af den art i Danmark. Set ud fra et rent praktisk synspunkt bliver det også højst usandsynligt, at kirken skulle have påtaget sig den byrde at lade en del af sin jord udnytte til offentlige formål. Da den jo netop fik jorden foræret, for at den skulle nyde godt af de indtægter, jorden kastede af sig, ville det da være såre ejendommeligt, at den så gik med til at udlægge den til tingplads, hvilket dog uden tvivl ville forringe jordens brugsværdi meget betydeligt.

Endelig må det bemærkes, at hverken verdslig eller kirkelig stufjord ved hegn eller på anden måde har været direkte adskilt fra den øvrige landsbyjord, hvormed den givetvis lå i dyrkningsfællesskab²¹). Stufjorden var således *kun i særeje, ikke i særdrift*, og der er ingen som helst grund til at tro, at den kirkelige stufjord i Bolderslev skov, forudsat, at den i det hele taget har eksisteret i den tidligste middelalder, da har helliget som et selvstændigt, af bymarken udskilt areal.

Hvem skulle iøvrigt have givet kirken dette stykke jord, hvis det virkelig drejede sig om tingpladsen? Almindeligvis stammer donationerne til kirkerne sikkert fra enkeltmænd; men det kan uden videre betragtes

som højst tvivlsomt, at een jordej (evt. måske flere) har haft så fri dispositionsret over landstingets mødeplads, at han kunne give den til kirken, på et tidspunkt, da man -- hvis man følger H.V. Gregersens tankegang -- må antage, at tinget forlængst havde en hævdvunden plads på Urnehoved. At overdragelsen eventuelt kunne have haft en mere offentlig karakter, må som ovenfor vist forkastes, fordi der ikke kendes andre eksempler på en sådan fremgangsmåde.

Selv om man skal være forsigtig med at slutte ud fra det negative vidnesbyrd, der kan ligge i fraværet af faktorer, som man ellers kunne vente at finde i en eller anden sammenhæng, så kan man dog godt i dette tilfælde pege på det mærkelige i, at den kirkelige stufjord i fortegnelsen fra 1443 bestemmes med ordene »apud Heesthaw« — ved hestehaverne. Man kan meget vel undre sig over, at forfatteren til jordlisten ikke anfører, at det er på dette jordstykke, landstinget plejer at afholdes. Dette har man så meget desto større årsag til at vente, som jo fortegnelsen over kirkejorden først og fremmest førtes for at fremskaffe en oversigt over embedets indtægter. Hvis nu virkelig jordstykket »apud Heesthaw« havde været tingstedet, er det dog rimeligt, om der havde været tilføjet en eller anden bemærkning om, at her holdtes landstinget, og derfor var denne mark ikke særlig indtægtgivende. At den Bjolderup præst i 1443 skulle være uvidende om beliggenheden af landstingets mødeplads er vel nærmest utænkeligt.

Skulle virkelig hypotesen om forbindelse mellem kirkestuf og tingplads have noget for sig, måtte den i det mindste dokumenteres ved en sammenligning med andre tingsteder, og det måtte undersøges, om det skulle være muligt at opstille en generel regel om, at vore lands- og herredsting almindeligvis lå på kirkestuf. Af de fremførte mere principielle grunde, er der på forhånd liden sand-

synlighed for, at en undersøgelse af den art ville give positivt resultat. I det hele og store må man vist sige, at vore lands- og herredstings ældste historie er så vanskelig at få sikkert hold på, at der næppe med hensyn til den jord, de var anbragt på, lader sig udlede sikre eller ligefrem almenyldige regler. Dermed er i grunden bunden slået ud af H. V. Gregersens teori.

Vi må altså blankt forkaste muligheden af at nå til en nøjere placering af tingstedet via den af H. V. Gregersen anviste metode, simpelthen fordi hans argumentation er bygget på en hypotese, som ikke kan opretholdes. Ganske vist mener H. V. Gregersen jo i en række stier, der er indtegnet på landmålerkort fra o. 1870, at finde en støtte for sin stedfæstelse af tingpladsen. Det er efter mit skøn ikke muligt at tillægge disse stier nogen vægt i denne forbindelse. Dermed være naturligvis ikke sagt, at der aldrig har været tingstier på Urnehoved, det har der muligvis nok. Men dersom de har været rigtige tingstier, d. v. s., at deres forløb i første række har været afhængigt af behovet for at nå nå frem til stedet for tingets afholdelse, må deres betydning være blevet stærkt svækket, efter at der ikke mere holdtes ting på Urnehoved, og benyttelsen af dem må have taget stærkt af. Da man må antage, at de stier, der er indtegnet på kortene fra 1870, har været i brug på dette tidspunkt, eller i hvert fald inden for en nogenlunde overskuelig fortid, må de også have haft deres selvstændige opgave i samfærdselen efter Urnetingets ophævelse; men derved svinder deres bevismagt for tiden før 1523 unægtelig ind til intet, specielt da der jo ligger en udskiftning imellem! — Også de svage forhøjninger i jordsmonnet, der skal have været synlige på en mark i Bolderslev skov, kan man uden videre afvise som bevismiddel i denne sag. Karakteren og omfanget af disse ujævnheder i terrænet har åbenbart været af så ubestem-

melig art, at det vil være hasarderet at bygge noget som helst positivt herpå.

Det viser sig da, at vi ikke er nået et skridt længere i retning af at finde det sted, hvor det gamle sønderjydske landsting har holdt sine møder. Og da alle muligheder i tidens løb har været vendt og drejet til overflod, uden at der er kommet noget anvendeligt resultat ud af anstrengelserne, kan vi lige så godt først som sidst erkende, at det slet ikke på det givne grundlag er muligt at lokalisere tingstedet præcist. Vi får da nøjes med vor viden om, at landstinget er blevet afholdt et eller andet sted på bakkedraget Urnehoved med mere eller mindre regelmæssighed gennem knap fem hundrede år; og det er såmænd slet ikke så helt lidt endda i betragtning af, hvor lidt vi i det hele taget ved om Urnetinget.

Der vil med fuld føje kunne ankes over, at den her fremførte kritik af forsøget på at finde frem til en sikker placering af det gamle landsting har været af rent destruktiv karakter, og det skal gerne medgives, at det opnåede negative resultat næppe vil friste til poetiske meditationer som dem, førstelærer Bertelsen lader få luft i aprilnummeret af dette månedsskrift²⁾). Vi må så til gengæld glæde os over den tilfredsstillelse, der ligger i, at vi har lov til at sige, at vi står med et slutfacit, som ikke på nogen måde har overbelastet det spinkle materiales stærkt begrænsede bæreevne.

NOTER

(Interesserede henvises til de mere fyldige litteratur- og kildehenvisninger i H. V. Gregersens artikel).

1. Sønderjydske månedsskrift 25. årg. s. 17 ff.
2. Johs. Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog (184), s. 2.
3. Henning Matzen: Forelæsninger over den danske Retshistorie. Offentlig Ret II (1894), s. 116 f.
4. *Scriptores Rerum Danicarum* VII, 421.
5. William Christensen: Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarh. (1903), 168 ff. Liste over Landstingsembetsmænd, s. 693 ff.

6. Dersom Urnetinget har været et politisk ting, vil det være naturligt at henlægge drabet på kong Erik hertil (forhandling om skat). I en note omtaler H. V. Gregersen A. D. Jørgensens opfattelse; ud fra tingdagene kan der imidlertid intet sluttes. Se herom Steenstrup: *Nogle Bemærkninger om Tingdage*. Danske Samlinger 2. rk. II, s. 229 ff.
7. Jensen og Hegewisch: *Privilegien der Schl.-Holst. Ritterschaft*. (1797), s. 58 ff. (Med oversættelse til højtysk).
8. Samme, s. 42 ff.
9. *Urkundensammlung der Schleswig-Holsteinisch-Lauenburgischen Gesellschaft für vaterländische Geschichte* II, 372.
10. Samme, s. 385.
11. *Sønderjyllands Historie* II, 171.
12. Samme, s. 268—69.
13. Sdj. M. 6. årg., 129 ff.
14. Sdj. Hist. I, 215 f. — Vilh. Marstrands ideer har nok kun kuriositetens interesse i denne sammenhæng.
15. Sdj. M. 6. årg., 134 ff. (Hugo Matthiessen).
16. Se Sdj. M. 16. årg.
17. En let tilgængelig og instruktiv oversigt over problemet stufjord giver Povl Johs. Jørgensens artikel i *Salmonsens Konversationsleksikon*. — Se iøvrigt henvisningerne i P. Johs. Jørgensen. *Dansk Retshist.* (1940).
18. *Jydske Lov* I, 49.
19. *Jydske Lov* I, 126.
20. Kirkejorden var iøvrigt ikke skattefri qua stufjord. H. V. Gregersen må have misforstået bemærkningen herom hos Steenstrup, idet »skattefriheden« må gælde både verdslig og gejstlig stufjord. Det er nemlig ikke skattefrihed i almindelig forstand, men en praktisk konsekvens af stufjordens hele retlige stilling, idet alle afgifter oprindeligt pålignedes det bol, jorden var solgt fra.
21. Bl. a. *Jydske Lov* III, 57.
22. Sdj. M. 25. årg., s. 60.

Augustenborgernes 100-års jubilæum på Gråsten

AF JOHAN HVIDTFELDT

I 1825 var der gået 100 år, siden augustenborgerne havde købt de gråstenske godser på auktionen over de store ahlefeldtske besiddelser. Hertug Christian August, der havde så store tanker om sin slægt og dens rettigheder, syntes, at dette jubilæum måtte fejres ved en fest, der kunne opmuntre undersåtterne og samtidig kaste glans over ham og hans hus.

Festlighederne skulle dels finde sted på slottet og lige foran slottet i Vandholm, dels på »Øen«. På slottet og Vandholm blev der især festet for familien, betjente og tjenere, på »Øen« for undersåtter og fremmede. Der blev oprettet tre dansepladser. På den store eng »Humleengen« var der karussel, og i engens nordlige hjørne blev en hel okse stegt på an lang, svær bjælke. Den skulle »gives til pris for folket«. Ved siden af var der en høj stang, oversmurt med grøn sæbe. På den sad oksens hoved, og der var udlovet en be-

lønning på 10 rigsdaler til den, der først klatrede op ad stangen. På to forskellige steder var der opslået skænkeborde og bænke, hvor der skulle udskænkes brændevin og øl til enhver efter lyst og ønske, og der blev uddelt brød, som var blevet særlig bagt til festen. For herskaberne og deres gæster var der en særlig forhøjning, sikret ved et trægitter.

100 bekranse oplyste festpladsen og vejene dertil, og på søen var der antændt tjæretønder. Ved indgangen var der transparenter med de forenede hertugelige og danneskjoldske våben med kongekronen og hermelinskappen. Også på det sted, hvor søen skar sig ind i øen, var der transparenter med de to slægters våben.

Hver danseplads var bestemt til en særlig slags dans. For dem, der hellere selv ville købe forfriskninger, var der i nærheden af »Alfsgrav« og i skoven rejst telte af gæstgi-

veren på Gråsten og af en konditor fra Sønderborg.

Ledelsen af festen var overdraget til inspektør Bruhn, mens hofråd Thomsen havde den politimæssige opsig. Lensfogderne og de hertugelige forst- og jagtbetjente skulle sørge for, at ro og orden blev opretholdt, men i øvrigt havde de ordre til kun at gribe ind, når det var absolut nødvendigt. Vogne og heste skulle holdes borte fra flækkens gader.

Og så oprandt festdagen. De foregående dage havde det været dårligt vejr. Især den 3. september, da regnen styrtede ned. Men den 6. om morgenen skinnede solen, lette skyer dansede hen over himmelen, men ikke tætte nok til at dække strålerne fra den venligt smilende sol. Allerede tidligt om morgenen samlede der sig en stor menneskemængde fra nær og fjern. Den voksede med hver time. Festen skulle både være en familie- og folkefest. Familiefest blev den endnu mere ved den omstændighed, at hertug Christian August, den nuværende hertugs oldefader, var blevet gift med grevinde Friederiche Louise Danskjold i september 1720. Og den nu regerende Christian August var blevet gift med sin Louise Sophie Danneskjold i september 1820. For at fejre dagen var foruden hertugens broder, prins Frederik, også hans fætter prins Emil samt en søster til hertuginde, komtesse Henriette, tilstede. Også to af hendes brødre, greverne Frederik og Sophus, var med.

Kl. 9 var der familieandagt i slotskirken. Efter en kort salme holdt pastor Hoeck som slotspræst en kort tale foran alteret, hvorefter den kirkelige fest sluttede med »Nu takker alle Gud«. Den var iøvrigt først blevet be-
siuttet kort i forvejen og var uden enhver prunk. Efter gudstjenesten drog forst- og jagtbetjentene til Vandholm, hvor der blev afholdt hjorteskydning. Hertugen havde udsat seks sølvgevinster for de bedste skytter. De blev overrakt vinderne af hertuginde. På

slottet blev der spist frokost, og om middagen blev kammerpersonalet og skytterne be-
værtet. På slottet var der kl. 2,30 stort taffel, som udmærkede sig ved madens og drikkenes fortræffelighed, især en herlig vildsteg af en ædelhjort og udmærkede østers.

Efter tafflet, lidt over kl. 4, begav herskaberne og deres gæster sig til øen og først til pladsen ved engen. Deres ankomst var for den imponerende menneskemængde tegnet til en hjertelig og almindelig jubel. Efter de høje velkomsthilsener fulgte der ro og stilhed. Der var sikkert over 4000 mennesker til stede. Bybøere og landmænd, høje og lave, rige og fattige havde i den forskelligste klædedragt blandet sig mellem hinanden, men der var ingen trængsel, ingen stødte til hinanden, og ingen skreg.

Oksen, hvis horn var forgyldte, blev hugget i stykker, og mængden fik opfordring til at tage for sig af retterne, men ingen fulgte opfordringen. Først da herskaberne var gået bort, og tilskuerne havde spredt sig, forsvandt oksen hurtigt. En matros prøvede at klatre op ad den stang, hvorpå oksens hovede sad. Han nåede op til, hvor sæben begyndte. Gang på gang prøvede han at komme videre, men gled stadig tilbage. Musikken, der først havde været opmuntrende, blev nu til sørgemusik, der dog helt druknede i mængdens stormende latter. En anden matros prøvede også lykken. Men med lige så stort held. Han fik dog fat på det tov, hvormed oksehovedet var gjort fast, med det resultat, at hovedet styrtede til jorden, dog uden at såre nogen. Matrosen fik den udlovede præmie.

Herskaberne forlod nu engen og begav sig til de forskellige dansepladser, fulgt af en stor menneskemængde. Da de viste sig på dansepladserne, begyndte musikken og dansen. Og samtidig begyndte man at udskænke øl og brændevin og uddele brød. Endnu før det var blevet mørkt, vendte herskaberne tilbage til slottet, og snart blev glæden larmen-

de. Især fra de steder, hvor der blev udskænket drikkevarer, lød høj sang, og endnu før det blev mørkt, var nogle blevet fulde; senere blev endnu flere det. Trængselen blev stadig større, da dansen og oplysningen fik folk til at samle sig på et mindre område. Men intetsteds var der den mindste uorden, og politiet behøvede ikke at gribe ind. Glæden og drukkenskaben udartede ikke til tøjlesløshed.

Øens oplysning ved begkranse og tjæretønder var ikke helt fuldstændig, men frembød et skønt syn og gjorde det muligt at finde vej. Da faklerne delvis var gået ud, var der dog flere, der faldt i kanalerne og i søen. Men da der intetsteds var dybt, slap de med en våd trøje. Klokkeren blev der på en lille plads ligeoverfor slottet afbrændt et fyrværkeri. Man havde dog ventet sig mere, end fyrværkeren kunne holde. Hele flækken var oplyst. Særlig festligt virkede hofråd Thomsens hus, hvor der på murene, i gården og ved hovedlandevejen var tændt næsten 2000 lamper, og foran døren var der en transparent med navnetrækkene på de fire hertuger, der havde ejet Gråsten. Og nedenunder stod der:

Floreat stirps serenissima
multa sequentia sæcula.

(Gid den durchlautige stamme må blomstre i mange følgende århundreder).

På døren til hans hus i selve gaden var der en transparent med hertugindernes navnetræk og med underskriften:

jubilæum sæculare.
(100-års jubilæum).

Festen skulle vare til 12. Det begyndte da at regne, og næsten alle faklerne gik ud. Musikken blev tavs på den sidste danseplads. Men hele natten var der mennesker, som jublende vandrede rundt, og om morgenen drog de sidste syngende fra teltene, hvor de havde overnattet. Festen var forbi.

Beskrivelsen slutter med at udtrykke håbet om, at lykkelige efterkommere af den ædle fyrstestamme om et århundrede igen måtte forenes til en glad fest. I 1925 var der dog ingen, der tænkte på at feste for augustenborgerne.

Ved festen blev der drukket 180 kander brændevin og 10 tønder øl, og 4000 stykker brød blev fordelt. Udgifterne var egentlig ikke så store, som man skulle have ventet, godt 384 rigsdaler, heraf 29 rdl. og 26 sk. for oxen og fire lam, 39 rdl. og 8 sk. for øl og brændevin, 50 rdl. for fyrværkeriet.

Rundt omkring blev der fortalt og berettet om jubelfesten, og der blev endda skrevet to digte derom, ingen vidste af hvem. Det ene var på plattysk. Digtene var måske ikke så jublende som den officielle beretning, der er refereret i det foregående. Men de var langt fra udfordrende. Hofråden bragte de dog i harnisk, og han lod i »Altonaer Merkur« indrykke en »Anzeige«, hvori han stemplede dem som smædedigte, hvilket selvfølgelig kun gjorde, at folk blev nysgerrige efter at læse dem. Særlig morsomme er de ikke; et lille moralhistorisk billede af datiden kan følgende vers måske give. Forfatteren fortæller om de unge, som hede og matte af dansen stille og sagte sneg sig derfra, ud i den skønne skov:

Doch was nun all' die Liebenden
in dieser Hölzung thaten,
das lässt uns Weisbegierigen
dies Liedchen nur errathen.
Wir sprechen, sittsam von Natur,
so was von einer Hölzung nur,
und machen drauf ein Punctum.

Stor poesi er det ikke. Når hofrådets harme blev vakt, var det sikkert bl. a., fordi digtene gav et ret stærkt indtryk af festens voldsomhed og det betydelige drikkeri. Nu og da kan forfatteren dog også være ret satirisk, som da han skildrede, hvorledes maddikerne

væltede ud af den stegte okse. Der er også antydninger af, at festen ikke blev så helt billig for undersåtterne, der brugte mange penge på festpladsen.

Das Fest nahm jetzt, wie jedes Ding
auf dieser Welt, ein Ende.

Wer nicht zu Hause fuhr, der ging

doch ging's nicht zu behende;
denn viele Köpfe waren schweer,
und mancher Beutel war wol leer,
das war das schöne Ende.

Note: Beretningen om festen og afskrift af de nævnte digte findes i Landsarkivet i Åbenrå: Afleveringen fra Kiel: C. IV, nr. 31.

URNETINGET — ET GENMÆLE

AF HANS VALD. GREGERSEN

Som overskriften siger, består H. P. Clausens indlæg om Urnetinget af to afsnit. Udfra mit indlæg i S. m. 1949, s. 17-28, der til indledning så kort som gørligt refererer nogle træk af Urnetingets funktion, er H. P. Clausen nået frem til en grundig og vel også fyldestgørende fremsstilling heraf ved ikke alene, som jeg gjorde, kun at referere de tidligere synspunkter desangående (især Johs. Steenstrup, senere videreført af Henning Malzen), men også ved at påvise, at den i Ribebrevet 1460 nævnte drost som omrejssende kongelig dommer skulle være appellinstans i stedet for, at man i Ribebrevet evt. kunne have omtalt Urnetinget som øverste domstol. Urnetinget har således næppe nogensinde haft betydning som domstol i lighed med de tre hovedlandsting. Måske har vi her en af grundene til, at den ældre del af Solvig godsarkiv er havnet i Viborg? (Pink og Hvidtfeldts vejledn. s. 180).

Andet afsnit af det clausenske indlæg er helliget min hypotese om tingstedets beliggenhed, og her har H. P. Clausen for så vidt fordelen på sin side, som det er lettere at destruere en hypotese end at opbygge én. Jeg havde vel også kunnet nøjes med at nedsable de hidtil fremsatte tanker m. h. t. tingets beliggenhed, men har »desværre — som H. P. Clausen mener — ikke givet mig tilfreds hermed, og taktisk set rigtigt angriber han derfor først og fremmest mit forsøg på at ville anbringe tinget på den kirkelige stufjord. Det er ganske rigtigt, at det primære kildestof kun tillader en placering af tinget på Urnehoved bakkedraget, hvad da også alle, måske med undtagelse af Vilh. Marstrand, hidtil har været enige om, og man vil da heller ikke nogensinde kunne komme sagen nærmere ved kun at bygge på det primære kildestof. Hvor langt man så tør vove sig uden for dette, er, som H. P. Clausen mener, et spørgsmål om temperament. Han angriber hermed ikke alene mig, men indirekte f. ex. også Johan Hvidtfeldts placering af Als' tingsted (S. årb. 1942, s. 22—27), hvor der dog ganske vist er bevaret et noget fyldigere kildestof. Tingets afholdelse på et delvist skovklædt bakkedrag i den østlige del af det centrale Sønderjylland er vel nok noget af det mærkeligste ved Urnetinget. Det er næppe vejsystemet, som er den egentlige baggrund hertil. Mon det vil være så forkert, bl. a. ud fra stednavnet

Lysog, at antage, at tinget i sin oprindelse har været et kultecentrum, som med kristendommens indførelse er overgået i kirkejeje. Der behøves således slet ikke at være tale om en enkeltmands donation. Økonomisk har Bjolderup kirke, beliggende over en mil borte, nemlig aldrig kunnet udnytte stufjorden på Urnehoved. Hvorfor kan Jydske Lovs bestemmelser om kirkestuf ikke godt være af langt ældre dato, da man dog plejer at antage, at der i 1241 kun er sket en kodifikation af hidtil gældende bestemmelser. Bolderslevboernes landbrug har den kirkelige stufjord i hvert fald aldrig kunnet genere, da den østlige del af bymarken til hell op imod udskiftningen lå hen til græsning, hvad stednavnet »Heesthaw« jo også bekræfter. Selvfølgelig skal i min sætning (S. m. 1949, s. 25) »fælleseje« ændres til »særeje«, uden at meningen dermed bliver en anden. Urnetingets geografiske særstilling blandt de øvrige ting behøver virkelig ikke, som H. P. Clausen antager, at føre til, at »vore lands- og herredsting almindeligvis lå på kirkestuf«. Det skal ikke desto mindre være tilfældet med tingstedet for øen Sild, hvor »Denghoog« ligger på jord, der tilhører Keitum kirke, ligesom også Johan Hvidtfeldt placerer Als' tingsted »nogle hundrede meter øst for den smukke Egen kirke«; mærkelig nok hedder her den nærmeste mark »Hestebed« svarende til »Heesthaw« på Urnehoved. M. h. t. stierne underkender H. P. Clausen her som andetsteds ganske den kontinuitet, man gang på gang træffer på ved at beskæftige sig med lokale forhold i ældre tider. Jeg har fundet det mærkeligt og derfor omtalt det, at fire stier støder sammen på den kirkelige stufjord »apud Heesthaw«, netop samme sted, hvortil den folkelige tradition har henlagt en »Baldursborg«, og for en moderne indstillet vil det måske synes endnu mærkeligere, at stierne stadig indtegnes på de stedlige ejendomsbesidderes grundkort, skønt de så langt, man kan huske tilbage, altid har været pløjet om og dyrket sammen med de omliggende marker. Som jeg allerede har nævnt (S. m. 1949, s. 79) kan ifølge sagens natur hverken jeg eller nogen anden give et uomtvisteligt bevis for Urnetingets beliggenhed, men kun pege på en række sammentræffende indicier.

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.

HANS KNUDSEN

Jern- &
Staalforretning A/S
Telefon 3040 (5 Lin.)
Sønderborg

Østvendssysel Andelssvineslagteri

Sæby

Telefon 80 (3 Linier)

undertøj for alle årstider
A-S Jacob Jensen & Co.
Trikotagefabr. Hammerum grundl. 1893

A/s Chr. H. Nielsen jun., Hjørring

— Forretningen grundlagt 1874 —

Korn - Foderstoffer - Kunstgødning - Kul m. m.

Ny jydsk Kjøbstad - Creditforening

Telefoner 4046 - 4047 - 4048

Aarhus

**EHM
CHRISTENSEN**

TØNDER

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

MORSØ STØBEGODS
AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

A-S FAXE KALKBRUD

Frederiksholmens Kanal 16

Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK

97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som den leveres
ca' 100 pCt. passerer 1 mm Sigte

TØNDER TELF. 6.

BRUUN & SØRENSEN A/S

Kgl. Hofleverandør
grundlagt 1893

INGENIØRFORRETNING

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS

Kannikegade 18

Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364

KØBENHAVN

Niels Ebbesensvej 20

Tlf. C. 5036

**Graasten
Andelsslagteri**

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup } 13
 } 18

Støt

De sønderjydske Indsamlinger

Annonceekspedition:

JERNBANEGADE 8 . TØNDER . TELEFON 2550

GRAM

KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S

Vojens

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største Dagblad

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

Thisted

AKTIESELSKABET

SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Hans Jensens Eff.

Trikotagefabrik

I K A S T

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

Banken for Skanderborg og Omegn

(SKANDERBORG BANK) A-S

Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

KURANSTALLEN
Gl. Skovridergaard
IB KRISTIANSEN
KURLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF (314
313

N. C. Kloster

Haderslev

Telf. 2210 - 2211

International Turist-
og Eksportkørsel

L. J. Lauritzen

Sønderport . Tønder . Tlf. 520

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Ny Sydslesvig-Bog
Tage Albertsen: Kr. 4,—

Nu er det Alvor

Danskerens Forlag

Aabenraa

DANSK MASKINOPLAG A/S

(Jørgen M. Hansen)

Aabenraa

Telf. 2044

A/S Sønderjydske

Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Th. Damberg

Cigar- & Tobaksfabriker A-S

Nykøbing M.

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive

SALLING BANK

Kontortid: 9—12 og 2—5

Lørdag 9—2.

Telefon 700 . Skive.